№ 165 Սեպտեմբերի 4 (16) 1881 Սեպտեմբերի 4 (16) № 165

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կէս տարվանը 6 ռուբլի։
Առանձին համարները 5 կոպէկով։
Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։
Օտարքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

ՄՇԱԿ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից)
Յայտարարութիւնները ընդունվում է ամեն լեզուով։
Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ՝ Նամակ խմբագրին։ Նամակ խմբագրին։ Ներքին լուրեր։—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ՝ Հայոց խնդիր։ Ֆրանսիա։ Գերմանիա։ Նամակ Թիւրքիայից։—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ։—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ։—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ՝ Կալուածական խնդիրը Ռուսաստանում։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Թիֆլիս, օգոստոսի 28-ին

Այս րօպէիս մի սարսափելի անցք պատահեց Շապինովների քարվանսարայում, որին ես ականատես եղայ։ Այս քարվանսարայում ծառայում էր մի երիտասարդ տղայ, Նիկոլայ անունով, Նախիջևանի գաւառից։ Այս տղան երեկոյեան իջնում է ջրի ափը կուժը լցնելու, յանկարծ կուժը դուրս է ընկնում ձեռքից, ինքն էլ աշխատելով որ կուժը նորից բռնի, սոլը սղքվում է և ընկնելով ջուրը՝ խեղդվում է։ Այս բանը պատահում է այնպիսի մի քարվանսարայում, որ տալիս է իր տէրերուն մինչև 15,000 րուբլ եկամուտ և ունի իր ջուր քաշելու մաշինան, բայց այդ մաշինան փչացել է ահա վեց ամիս է. այդ մշակը և մի ուրիշը պարտաւոր էին ահագին քարվանսարային ջրի պահանջը լցնել. քարվանսարայի տէրերը այդ մաշինան չէին շինում, այլ պահանջում էին որ մշակները իրանց հաշւով շինեն և այսպէս քաշքշելով մինչև այս դէպքը հասցրին։

Պէտք է ասել որ այդ տղան նոր էր նշանվել և իր ընտանեաց միակ յոյսն էր։ Այդպիսով Շապինովների կամայականութեան և մի քանի կամ երեսուն րուբլու խնայողութեան շնորհիւ այդ ամբողջ ընտանիքը զրկվում է իր օրւայ ապրուստից։ Այս դէպքը, իմ կարծիքով, Ներսիսեան Սարգարօվի չինութեան մէջ պատահած դէպքից պակաս ստոկալի չէ։

Ականատես

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Թիֆլիս, 1 սեպտեմբերի

Այն ներկայացման առիթով, որը տեղի ունեցաւ օգոստոսի 28-ին ձեր թատրոնում իմ օգտին, ես պարտք եմ համարում յայտնել իմ շնորհակալութիւնս հրապարակաւ ձեզ, պ. խմբագիր, ձեր թատրոնը ինձ անվարձ տալու համար։

Նոյնպէս յայտնում եմ շնորհակալութիւնս ի բոլոր սրտէ տ. փաշայեան Տէր-Գրիգորեանցին, պ. պ. Տէր-Գրիգորեանցին, Ասատրեանցին, Յակովբեանցին, Սարգսեանցին և Մելիքեանցին, որոնք մասնակցեցին իմ ներկայացման, նմանապէս շնորհակալութիւն եմ յայտնում իմ ընկերներիս, ծանօթներիս և ներկայ եղած հասարակութեանը, որոնք ամեն կերպ ջանք դրին ինձ օգնելու։

Գէղէօն Միրզաեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մի Թիֆլիսեցի հասարակ մարդ, Սիմօն անունով, եկել է այս օրերս մեզ մօտ և պատմել է հետևեալը։ Վեր առնելով արտասահմանեան անցաթուղթ, նա գնացել էր Թիւրքիա և Տրապիզօնի մէջ սկսեց առուտուրով պարապել։ Յանկարծ ստանում է ռուս հիւպատոսից հրաման՝ վեր կենալ, գնալ Բաթում, որտեղ նրան կանչում է նահանգապետը։ Սիմօնը գալիս է Բաթում և նրան առանց որ և է բացատրութեան կալանաւորում են և բանտ են նստացնում։ Նա բողոքում է, խնդրում է բացատրութիւն, հաւատացնում է որ ոչինչ չէ արել, ոչնչում մեղաւոր չէ, երևի իրան թշնամիները մատնել են,—բայց ոչինչ չէ օգնում։ Նրան էտապներով ուղարկում են Թիֆլիս, ձեռքերը շղթայակապ։ Բերում են վերջապէս Թիֆլիս, պօլիցիայում և նահանգական վարչութեան մէջ հարց ու փորձ են անում և մի քանի օրից յետոյ տեսնում են թէ անմեղ է և արձակում են բանտից։ Այժմ մարդը հարցնում է՝ «ինչի ինձ կանչել են Տրապիզօնից, բերել են շղթայակապ Բաթումից Թիֆլիս և այդ ճանապարհի վրա ես շատ անգամ հարուածներ եմ ստացել սօլդատներից, մինչև անգամ ուժիններով, բանտարկել են ինձ,—և այդ բոլորը դրա համար որ համոզվեն որ ես անմեղ եմ և արձակեն ինձ, ասելով, որտեղ ուզում ես գնայ»։ Բացի սորանից մի տեղ գրանից անցաթուղթ են վեր առել և ոչ ոք չը գիտէ թէ ուր է այժմ, միւս տեղ չորերը հանել են, արխալուխի չորը հագցնելու համար, իսկ իր չորերի մէջ քիչ փող կար։ Հիմա ոչ չոր կայ, ոչ փող։ Մարդը մինչև անգամ հաւատացնում է, բայց մենք հրաժարվում ենք հաւատալ այդ տեսակ հրէշաւոր բանին, որ Բաթումից մինչև Թիֆլիս, նրան ուղեկցող սօլդատները հրացան էին արձակում նրա վրա և մինչև այժմ ունի իր մարմնի մէջ երկու գնդակ։

—

ԲԱԹՈՒՄԻՑ մեզ գրում են։ «Ահա մի շաբաթ է որ Կրասիլնիկովի Բալախանի մէջ ունեցած նաւթի հորերից եօթը սարսափելի կերպով այրվում են։ Սկզբում չեն կարողանում հանգցնել. փորձում են հանգցնել շոգիով։ Եթէ այդ միջոցն էլ չաջողվի, այն ժամանակ ամբողջ այդ աղբիւրները պէտք է այրվեն ու սպառվեն։»

—

ՄՕԶԴՕԿԻՑ մեզ գրում են հետևեալը։ «Քաղաքագլուխը շատ դժգոհ է քաղաքագլխից, այն պատճառով որ նա անխնամ և անտէր թողնելով քաղաքը իր օգնական Մէզվէզովի ձեռքը, նրանից ոչ հաշիւ է պահանջում իր ժամանակին, ոչ էլ խորհրդակցում է քաղաքի հետ այս կամ այն քաղաքային հարցի վերաբերութեամբ։ Նրա օրով քաղաքը այն աստիճան անտէր է մնացել, որ փողոցում անհնարին է գիշերով անցնել առանց լապտերը ձեռին ունենալու, ցեխի մէջ չընկնելու համար։ Փողոցներում բուսնում է խոտ, հրապարակները ծածկված են լճերով ու լճակներով։ Քաղաքագլուխը երբէք Մօզդօկ չէ լինում, շատ շատ երեք, չորս օրով է գալիս այստեղ և դարձեալ հեռանում է քաղաքից իր մասնաւոր գործերի մասին հոգալու համար։ Քաղաքը իզուր է տալիս նրան 2500 րուբլ ռոճիկ։»

—

ՀԱՂԲԱՏԻՑ մեզ հաղորդում են, թէ վանահայր Նոյն վանքի Յովսէփ վարդ. Խարազեանց անցեալ տարի նոր ուսումնարան շինելուց յետոյ գիւղական մանուկների կրթութեան համար, աղերսագրով դիմած է Վեհափառ Կաթողիկոսին և խնդրած է շնորհել յօգուտ վանքական դպրոցի Դաղախի վիճակի երկու գիւղերի՝ Շինողի և Արճլի աթոռապատկան արդիւնքները, որքան ժամանակ ուսումնարանը գոյութիւն կունենայ։ Թրդ...

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԿԱԼՈՒԱԾԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐԸ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ

—

V.

Հողաբաժնի որոշելուց յետոյ ամենակարևոր խնդիրներից մէկն էլ գիւղացիների տուրքերի և պարտաւորութիւնների սահմանելն էր։ Այս խնդրում, ինչպէս և նախկինի վճռելու ժամանակ համարեա մի և նոյն արգելքներն էին առաջ գալիս, ուստի համառօտ կերպով կը խօսենք դրանց վրա։

Նահանգական մասնաժողովների նախագիծներից փոքր կէսը առաջարկում էին չափ նշանակել—եղած տուրքերի այն մեծութիւնը, որ մինչև այդ ժամանակը կար իրապէս։ Միւսները ասում էին թէ աւելի արդարացի կը լինէր տուրքերը նշանակել հողի արժանաւորութեան համեմատ. բայց ինչպէս կատարել այդ—արդարացի միջոցը չէին առաջարկում։ Յիրաւի ինչ միջոցով կարելի է ճիշտ գնահատել հողի արժանաւորութիւնը։ Մեթէ վաճառման և գնելու վկայագրերով—այդ անկարելի է, որովհետև վաճառքի ժամանակ վաճառվում էին ոչ միայն հողը, այլ և գիւղացիները։ Մեթէ մշակի օրական կամ տարեկան վարձի մեծութեամբ—դա շատ անկատար չափ է, որովհետև առհասարակ ազատ վարձվող աշխատաւորներ ամեն տեղ չը կային և եղածներն էլ սովորած պէտք է ընդունէին այս ու այն պայմանը։ Մեթէ երկրի պաղաբերութեան չափով—դա անհնարին է, որովհետև հողի օգուտը կախված է մշակութեան այս ու այն քանակութեամբ և ուղղութեամբ գործադրելուց։

Եւ այս անգամ արդարացի տուրք հաշւողների փորձերը դարձեալ իրանց օգուտները պահպանելն էր, որովհետև նրանք մտադրութիւն ունէին միայն աւելացնել տուրքի քանակութիւնը։ «Օգտվելով այն բանից, որ հողի արժէքի մասին ճիշդ տեղեկութիւններ չը կան, կարելի էր տուրքերի չափը բարձրացնել։ Կարծես դեռ բաւական չէր, ինչ ծծում էր ռուս կալուածատէրը գիւղացու ձեռք ու գրպանից,—ինչ որ կարելի էր վեր առնել, առնվում էր։ Ազատ գիւղացուց նա յոյս ունէր ես աւելի քամել. և ահա, հիմնված բոլորովին ինքնակամ հողի գնահատութեան վրա, մասնաժողովները (ինչպէս Թուլով ապացուցեց խմբ. յանձնաժողովը) շատ դէպքերում սահմանեցին այնպիսի տուրքեր, որ գերազանցում էին առաջվայ տուրքերը։» (տես այդ մասին Скребицкій. Крестьянское дѣло, т. III стр 32)։

Խմբագրական յանձնաժողովը ընդունեց դարձեալ եղած տուրքերի չափը—ընդունեց ի հարկէ իբրև չարիքներից ամենաթեթևը։ Բայց չարիքը պէտք էր չարիք անուանել. մինչդեռ խմբ. յանձնաժողովը այսպէս ձևակերպեց իր վճիռը։ «Ներկայումս գիւղացիների հողաբաժինը, կամ աւելի ճիշդը ասած, բոլոր եկամուտի համագումարը, որ նա ստանում է կալուածատէրից համապատասխան են նրա պիտոյքներին (սպառելուն), իսկ նրանց կրած տուրքերը—նրանց միջոցներին. և օրէնքի ու սովորութեան պաշտպանութեամբ իրացած գործնական կեանքը ներկայացնում է կարծես մի փորձ, ի հարկէ շատ անկատար, վճռելու հետևեալ խնդիրը—որոշել գիւղացուն զուրկ չը թողնող վարձատրութեան այն չափը, որ կարող է պահանջել կալուածատէրը»։

Այս առիթով պրոֆէսոր Իվանիւկովը բացատրում է, մեթէ խմբագ. յանձնաժողովը իսկապէս կարծում էր թէ գիւղացու առաջուայ տուրքերը համաչափ էին նրա միջոցներին և թէ սարկական իրաւունքի իրականութիւնը աշխատել էր վճռել խնդիրը, այսինքն, որոշել կալուածատէրերի պահանջման այն չափը, որով զրկված չը լինէր գիւղացին։ Հօ չէ կարելի չը գրկող անուանել կալուածատէրերի պահանջները և համաչափ գիւղացիների միջոցներին՝ միայն այն պատճառով, որ գիւղացիները կարող են եղել նրանց բաւականացնել։ Կարծեմ, պէտք էր ուշք դարձնել այն բանին, թէ այդ պահանջները լրացնելուց յետոյ ինչ էր մնում գիւղացու մօտ։ Եթէ պահանջները բաւականացնելու համար՝ գիւղացին ստիպված էր երբէք միս համը ես չը տեսնել, չասենք դեռ միւս կարևոր էական պիտոյքների լրացնելու մասին. բնակարանի, հագուստի, մաքրութեան, բժշկական օգնութեան, կրթութեան—անկարելի է, կարծում ենք, այդպիսի պահանջները անուանել չը զրկող և համաչափ միջոցներին։»

Չը նայելով այս բոլորին՝ դեռ սխալներ ես հարկաւորեցան. ուրտեղ նշանակված էր 8 րուբլի, յետոյ փոխեցին 9-ի և այլն։ Իբրև օրինակ թէ որչափ հակասող էին լինում կարծիքները և վճռահատութիւնները մէջ բերենք զանազան կողմերի հողի գնահատութիւնը։ Այն հողը որ Ռեազանի մասնաժողովի մեծամասնութեան կարծիքով պէտք է տուրք կրէր . . . 6 ր. 85 կ.

փոքրամասնութեան կարծիքով բաւական էր . . . . 5 ր.

Խմբագրական յանձնաժողովի . . 3 ր. 27 կ.

Այժմեան պայմանների համեմատ . 3 ր. 14 կ.

Վորօնէժի մասնաժողովը տուրք նշանակեց 6 ր. 46 կ. այն հողի համար, որ երկու անգամ աւելի էժան պէտք է լինէր Ռեազանի հողից։ Չը նայելով դեռ սխալ գնահատութեան՝ տուրքը համեմատաբար ես աւելի բարձր էր նշանակված. խմբագ. յանձնաժողովը սահմանեց 2 ր. 57 կ., իսկ այժմեան պայմանների համեմատ՝ պէտք էր նշանակել 2 ր. 28 կ.։—Այդպիսով Ռեազանի և Վորօնէժի մասնաժողովների մեծամասնութեան առաջարկած տուրքերը այժմեան եղածից 2 և $2^1/_2$ անգամ աւելի էին։

Խմբագրական յանձնաժողովի կողմից թոյլ տրվեցաւ մի նշանաւոր սխալ, որ զարմանալի է ինչպէս նա այդ չը նկատեց։ Սխալը այն էր, որ հողաբաժնի առաջին դեսիատինը աւելի տուրք պէտք է կրէր, քան երկրորդը, սա աւելի, քան երրորդը, չորրորդը և այլն։ Բանը այսպէս էին բացատրում.—երբ գիւղացին մի դեսիատին հող ունի, նա նրա վրա ճգնում է և ստանում է նրանից այն բոլորը, ինչ որ մի դեսիատինը կարող է տալ.—երկրորդ դեսիատինը իբր թէ չէ կարող տալ նոյնչափ, որչափ և առաջինը, որովհետև աշխատանքն էլ, ջանքն էլ աւելի քիչ կը լինեն նրա վրա դրված։ Բայց այդպէս դատողութիւն կարելի է անել մեծ հողի վերաբերմամբ, երբ իսկապէս մշակի ույժը չէ պատում արդէն լաւ մշակելու հողը։ Առաջին, երկրորդ դեսիատինների վրա մեթէ այսպէս խօսք կարելի է ասել. նա մանաւանդ որ երբեմն գիւղի պակասութիւնը կախված է լինում կամ արօտատեղերի կամ մարգագետնի բացակայութիւնից. այնպէս որ արօտ և խոտ աւելացնելով ոչ միայն չէ ծանրանում գիւղացին, այլ և առաջին դեսիատինները էլ պտղատու են դառնում։

Երբ որ կալուածատիրական բողոքները հողաբաժնի գնահատութեան մասին շատ սաստկացան, խմբ. յանձնաժողովը նրանց հանգստացնելու համար արաւ և մի զիջում. խոստացաւ 20 տարուց յետոյ վերաքննել նշանակված թւերը և ուղղել նրանց։ Այժմ այդ 20 տարին անցել է. իսկ գիւղացիների դրութիւնը այնքան թշուառացաւ վերջին տարիներս, որ ոչ մի վերաքննութեան վրա խօսք չէ կարելի ասել։ Տէրութիւնը հրամայեց մի 20 տարի ես յետաձգելու վերաքննութիւնը։

Փոքր ինչ ուրիշ կէտից է նայում այդ վերաքննութեան վրա Պ. Սամարինը։ Նրա կարծիքով—դա մի քաղաքավարի և խելացի միջոց էր կալուածատէրերին հանգստացնելու համար, նրանց աչքը մի կերպ կապելու համար. ահա նրա իսկական խօսքերը։ «Փետրվարի 19-ի կանոնադրութեան մէջ այդ (186 երորդ) յօդուածը մտցրված էր իբրև զիջում կալուածատէրերին և կանոնադրութեան շարադրողները, որ մտածում էին թէ մի անգամ սահմանված տուրքերը պէտք է մնային առհասարակ անփոփոխ, խելացի կերպով յետաձգեցին այդ միջոցը 20 տարով. նրանք յոյս ունէին, որ այդ ժամանակամիջոցում ամեն տեղ կը վերջանան գիւղացիների դէպի կալուա-